

QBRBM SANAJB' ILMI TEDQIQAT INSTITUTB

42.1

M 636

AGRONOM V. V. MIXEJEF

QBRBMDA KAUCUK BERIÇI NEBATLAR

TATARÇAQJA CEVIRGEN: Z. K.

QBRBM DEVLET NEŞRIJATB

42.1

M 636

QЫРЫМ САНАЈЫ' ИЛМИ TEDQIQAT INSTITUTY

Ag onom V. V. MIXEJEF

QЫРЫМДА КАУСУК БЕРИЧИ НЕБАТЛАР

TATARÇAQJA CEVIRGEN: Z. K.

КрТ 2184

QЫРЫМ
01233-66

пр 10

мр аф
М. 04

QЫРЫМ DEVLET NEŞRIJATY

И. Гаспралы адына
кырымтатар
джумхуриет
китапханеси

Сдано в производство 5/V31—32 г.
Подписано к печати 9/XI—32 г.
1 п. л. Ст. ф. А⁵. пл. 40 т. зн. № 323.
Редактор Б. Аббасов.

Напечатано в 1-й Гостиполито-
графии в Симферополе
«КПТ». Заказ № 2939. Лит.
Крымнаркомпроса № 1461.
Тираж 2000 экз. 1932 г.

Qығымdaki kaucuk veriçi өsymliklernin, şimdiki vaqıt-
da nasyl şeј oldыqlarынь ve bu өsymlikge ileride bizde ne
kivi perspektivalar olqapынь izah etmezden evel, bu
өsymlikniñ kerek тыş memleketlerde ve kerekse bizim
Sovetler Sojuzыnda tarixь yzerine ystden-ystden toqы-
maqa өzimizge mysaade etermiz. Bu өsymlik bizim So-
juzda, vyjuk tedqiqat talav etiçi, jaњь kulturadyr.

Daha XVIII-nçi asыrda namdar ximik Pristlej, Ame-
rikanыñ jerli xalqlarь (zençiler) tarafыndan, Pristlejnin
doqmasыndan daha 200 sene evel Kolumbныñ denizçile-
rini hajretde qaldыrqan, sekirme top jarыlqan maddeler-
niñ hasьjetini өgrenmekle oqraşqan edi.

Uzaq syrgen laboratorja tedqiqatыndan sonra namdar
ximik kaucukny karandaş сызыqlарынь silmekden oajrь
lajьq jaxşь bir şeјde qullanmaq caresini tarpady ve ka-
randaş сызыqlарынь silmege jaraqan bu şeјni „resim jar-
maqla oqraşqan şaxslar icyñ fajdalь“ sajdy.

Lakin o zamandan veri jyz elli jьldan zijade vaqıt
kecdi ve şimdi, bizim zamanьтызда sanajь'nyñ kaucuk-
сыз iş көrgen hic bir sahasь dejerlik, joqdyr.

Kaucuknyñ vytyñ dynjada elde etilişі coq iri adamlar-
nen ileri ketgenini qajd etmek kerek.

1911 senesinen 1917 senesi arasыnda kaucukny elde
etilişі 75 bin tonnadan 277 bin tonnaqa сыqды.

Imperjalistik çenk senelerinde avto-naqlijaty zijadesile
inkişaf etgeninden, kaucuknyñ elde etilişі 390 vinge сыq-
ды. 1930 senesi ise dunja vazaryna сыqарылqan kaucuk-
nyñ miqdarь орта hisabnen 800 bin tonna ifade олынды.

Dunja kaucugыnyñ vaşььça sahibleri ingilizler ve qьs-

mende Gollandiyalılardır. Bunlar on özlerinin geniş koloniyalarını, yerli xalqların merhametsizçesine istismar etyv job ile elde eteler.

Anglo-Gollandiya kaucugının sonki vaqıtqa qadar baş istihlakçısı Şimalij Amerika Qoşma ştatları ve bizim Sojuz edi. İnqılvandan evel rus rezina sanajı jalyңыз import kaucugınen beslene edi, ve şimdi de bizde sarf etilgen kaucukın 80 pr. tışdan ketirile. Lakin bizim Sojuz elbetde bu vazijet ile varış olamaz, onın icyn bizim rezina sanajımız öz kaucukımıznen te'min etmek jobın tapmaq icyn, bizim alimlerimiz. butyn quvvetlerini ilave eteler.

SSSR de kaucuk—birinci ösymliklerini araşdırav tapmaq icyn, birinci sefer olaraq 1932 senesi Sovet ilmiy ekspeditsijası teşkil olındı. Araşdıravların neticesi muvaffaqjetli olqan icyn şı seneden başlav kaucuk-berici acıv ösymlikni tarvıv sığaruv sahasındaki araşdıravlar kün-künden öse. Bizim jaş çumhuriyetimizin sanajı jaryşylyqında jalyңыз maxsus alimler kdroları degil de, ajy Sovet grazdnarının „kaucuk entuziastlarını“ iştragi bu ösymliklerinin daha bir talaj jaly nev'lerini tarvıv sığarmağa jardımlı ete. Mesela evelsi bizge Ukrainada ma'lum olqan xandrile nımyuneleri, 1927 senesi, sanki bir vaqıt icersinde, Orta Asije demir jobından stanşija nacalnigi jardımcısı Kurnetsot arq. tarafından (o vıny Turkıstan qumlarında tapdı) ve Kaspi valıq promislalarında hakim jardımcısı Karis arqadaş tarafından alındı.

1929 senesinin kyzinde Kijevadaki kaucuk ve kaucuk berici ösymliklerinin ilmiy tedqiqat instituti jaly bir kaucuk berici ösymlik nev'ını elde etgen edi. Bu ösymlik demobilize olunqan qızıl asker Zaretskij arqadaş tarafından Turkıstanın Qara-Tav daqlarından tapılqan jer-Saqız (Tav-saqız) denilgen ösymlik edi.

Amerikada kaucuk berici ösymliklerini tarvıv sığarmaq icyn, araşdırav işleri 20 seneden berli alınıv varıla.

Kaucuk veriçi ösymliklerini 18 binden ziyade nev'larъ toplanıldı. Bu vaqıt laboratorijada araşdıruv işlerini meşhur içadçъ Edison alevъ vara edi. Her ne qadar 3 million dollar masraf etilsede netiçeleri parlaq cъqmadъ. Tek 1930 senesi Sollinans (meksika) ştatında 4 bin hektar gvojula sacmaq mümkün oldu.

Bu ösymlik bizim Sojuzda coqdan verli belli edi. Lakin bir işdeullanılmaj. Jalta Nikita nevatat vaqcasıneñ vaj kolleksijasında kickene bir cerepde „meksikadan kelme kaucuk veriçi Gvajula“ pasportınen tura edi.

Sovet gvajulasъ, 1925 senesinden ja'nij, „Rezinotrest“ tarafından bizim ilmiy ekspeditsijanъ Çenyvi Amerikaqa jollanılqanından veri öziniñ qıjın icllarına malik. Lakin biz özimizniñ qısqa ocerkmizde onıñ yzerinde toqtaluv imkanına malik degilmiz. Jalıñız şunъ ajtmaq kerek ki, 1932 senesi Azerbejcan Subtropikalarda gvajula plantatsijasına 3 bin hektar jer ajtmaqqa qararlaşdırıldı. Bu ise Amerikanıñ sacqanından bin hektar eksikdir. Bundayda qajırъ şunъ da nazar diqqatqa alınmalıki, bizde gvajuladan qajırъ, diger kaucuk veriçi ösymlikleriniñ xondrilla, asklepias ve jer-saqız plantatsijalarında qoj-laçaqdır.

Bizim Sojuzda kaucuk elde etyv usullarınñ ögrenilmesi uc istiqametde alevъ varıla.

1. Kijik halda ösgeñ kaucuk veriçi ösymliklerini tarmaq, ögrenmek ve asramaq.

2. Kaucukneñ elde etyvniñ sintetik kimjevij usulneñ işlev cъqarmaq.

3. Tış memleketlerden ketirilgeñ cъnısların asramaq ve iqlimleşdirmek icyn eñ kelışikli rajonların ögrenyvdir.

Bizde ösmekde olqan kaucuk veriçi ösymlikleriniñ birinçi şekilleri (nev'larъ) olaraq, asklepias ve xondrilla tarıldılar. Asklepiasneñ kaucuk veriçi ösymlik olqan 1850 senesi bilinsede onıñ bu xususijeti işdeullanılmaj onda pek coq olqan lifli materjaldan fajdalanmaq icyn edi. O dekoratif ve vallъ nevat olaraq ve ajır suretde

asraıyla edi. Ukrainada kyvre coq olqan topraqlarda ki-jikleşgen asklepiasnyñ kycli ösyntylerine coq rast kelmek mymkyn. Tek urluqnyen degilde tamyrlarynyñ parca-larynynde coqalqan ıcyñ ösymlik ile kyreş, pysyr ölen-ler kivi pek qybyñ ve sanke fajdaszdyr. Xondrilla Qy-rymnyñ pysyr otlaryndandyr. Onyñ en zjade özgen jerleri Settler ve Çanköj rajonlarydyr. Tamyр sistemi quvvetli olqanından, topraq sajlamaдыqından ve jaxşy işlev iste-mediginden vi ösymlik pek dajanyqladyr.

Sintetik (kimjevij) kaucuknyñ elde etyv problemsy prof. Lebedef tarafından muvaffaqijetle cezildi. Bu keşifni tez hajatqa tatbiq etmek ıcyñ, hukymetniñ qarary muçivinçe vi sene janvarından başlav. Arzamas şherinde sintetik kaucuk azyrlaqan zavod-gigant jarylyv başlanlydy. Bu zavodnyñ jaryşlyqy 1933 senesiniñ ijyl birinde bitecek.

Qyrymda kaucuk berici ösymliklerini ögrenyv işiniñ Nikita nevatat vaqcasy başlaqan edi. Daha 1926 senesi juntsea xondrillasy uzerine, vulaşyq pysyr ölen deje, muşahideler jaryla edi. Muşahideler onyñ dajanyqly ve coqaluv qabilijeti olqanyny kösterdiler. Bu kaucuk berici ösymlikler uzerinde şahide jarylqan mejve vaqcalarynda jaz vojь eki, yc kerre cara urylqan vaqytda vi ösymlik-lerniñ yst qyşymlary kesilgen olsa da, 2—3 hafta sonra ösymlikniñ qalqan tamyrlary jañdan tazergen ve kyzde xondrilla jañdan kyrdeleniv ösgen edi.

Juntsea xondrillasy urluqnyñ ögini uzerinde birinçi teçryveler 1928 senesi Nikita nevatat vaqcasynyñ kollek-sion tarlasynda jarylqan edi. Onyñ urluqlarynyñ pek gyzel syqqanyñ körildi. 1928 senesi kyziniñ sacuvynda, 9-nyñ kuni burunlav başlaqanyñ körildi. Qyrymda onyñ secek acması ijyl aýndan başlav nojavr aýna qadar devam ete.

Birinçi senesi tamyrlarynyñ yc metro derenligine ket-geni körindi. Kaucuk elde etilmek ıcyñ tamyrlar 40 sm. qadar derinlikden qazylyv alyndylar, kyzge ise, tamyr

putasъqlarънынъ janъdan  sgenleri kerildi. Kesildigi taq-dirde  smek qavlijeti eki kerre mahsul almaq imkanънынъ vere. Kaucuk butyn  symlikninъ sytinde vulъna. Havada o pek tez qojula sa, sarara, sozquc ve elastikij hal ola. Nikita vaqcasънынъ ximja labolatorijasънынъ bergен ma'lyumatъna k re, avgust aъnda toplanqanda onъnъ sytinde kaucukнынъ vulunmasъ. 16—18 pr.-ge sьqды. Tamъrlar qurъlqanda ise, 1,03-den 1,8 pr.-ge qadar kaucuk vere.

Qыгъm Ilmij-tedqiqat institutънынъ berdigi vazifesine k re, 1931 senesininъ baharinde Zeljavovka k jinde, merkezij te ryve c linde te ryve plantatsijalarъna negiz salъndъ. Kaucuk birin ji  symliklerni, Kijevadaki kaucuk ve kaucuk veri i  symlikler institutъ tarafъndan jiberilgen urluq ve tamъr parcalarъndan jeti dire ediler. 3 hektar jerde uc te ryve parcasънынъ temeli salъndъ. Bu parcalarнынъ temeli orta-allyvial killi topraqda qoъldъ.

Kaucuk ve kaucuk veri i  symlikler institutънынъ berdigi vazifesine k re, bir taqъm kaucuk veri i  symliklerninъ mahsuldarlъqъ kejjijet ve karlъ olqanънынъ tene diryv icyn 1931 senesi esasij te ryvelerninъ temeli quruldu. Her seneki produksija ve onъnъ kejjijeti hisav olъnaraq, bu te ryve bir qac jъl devam ete ek.

Olduqъ uc te ryve jaryldъ: birin ji—bir taqъm kaucuk veri i  symliklerninъ asralmasънынъ, mumkyn olaqadънынъ bilmek icyn ekin isi—asklepiasнынъ urluqlarъna sъra aralarъ keni ligininъ te sirini sъnavi ve ucin isi—tamъrnen oturъlqan asklepiasнынъ sъnav.

1931 senesi, Qыгъm Ilmij tedqiqat Institutънынъ merkezi te ryve c lininъ te ryvelerinden alъnqan deliller voъn sa, endi vizim te ryve etgen kaucuk veri i  symliklerninъ aъgъsa tasvirine kecejik.

Xondrilla tiplerъnden junsea, Pansiflora, Dinvigua degen uc sънынъ  grenile edi. Bu  symliklerninъ urluqlarъ 3 myddetde—25 aprel, 6 majъs ve 13 majъsda rarnikde kuvreli topraqqa oturъla edi. Urluqlarнынъ sьquvъ

¹ Кр. Научно-Исследовательский Институт

85 ile 97 pr. arasında edi. Onıncı kuni fideler pejda oldylar. On ekinçi kuni ösymlik vilocka stadijasında edi. Her eki-yc kynde bir-bir japraq öse edi. Mesela: aprelnin—25-de sacılsa, majısnı 5-de burunlaj, majısnıñ 8-de vilocka devrinde vulna majısnıñ 10-da bir birinçi japraq stadijasında, majısnıñ 12-de eki japraq stadijasında vulna majısnıñ 26-da ösymlikniñ endi 8 japraq bar edi. Ajnı bu vaqıtta başqa bir parnikge, ösymlikniñ aralarında 5—8 sm² qaldırılav oturtılqan edi. Başqa parnikge sığarav oturtuv 25 majısnen 11 iyun arasında jarıldı. Sığarılav oturtılqanda ramka ve xasırnen örtiliv pek saqt olınmasa da, havanıñ pek sızcaq olmasından, bu ösymlikler 8—10 kun xastalandylar. Xastalıq neticesinde javaş össelerde, tamır sistemini jaxş inkişaf etdire ediler. Janı parnikge sığarılav oturtılqandan 10 kun keçgen soñ myhkemleşgen ösymlikler 3—4 kynde birer japraq beriv iyunıñ 14-di ile 28-i arasında japraqlarıñıñ saıssı 9-dan 13-ge sızdı.

Japraqların beraver 3—4 kynde bir dane putaşqada bere edi.

Majısnıñ 5-de pejda olqan ösymlik iyunıñ 29-nda 13 japraqnen 9-putaqqa malik edi. Iyunıñ 30-da ösymlikler sığarılav topraqqa oturtıldylar. Onların parnikde vulnıv vaqtı 48—66 kyngе qadar devam etdi. Kerек olqanı qadar suvarıla edi. Sığarılav oturtuv işi qajet jaxş bir şaraitda başladı: vol jaqmurdan soñ hava retıvetli ve tumanlı edi. Oturtılqan fideler jaxş tutdylar: lakin 5-nçi kuni kyneş biraz zijade qızdırılqanıñdan, vaız ösymliklerniñ japraqları tüşmege, özegi ise qurumaqda başladı. Lakin jarılqan myşahideler tamırlarıñıñ taze qaldırılav kösterdiler. Ösymliklerniñ artıñdan jıruv devam etile edi. Iyunıñ 9-nda esaslı bir suvarıvdan soñ qarar hisavı bir 10 kynden ösymlikler jeşilleniv soqsı tamırları (54,7 pr.) janı filisler vermege başladylar. Ösymliklerniñ acması sentavrniñ soñlarıñdan başlav, nojabrniñ

sonlarına qadar devam etdi ki, biz vaxt-vaxt toplamaqla biraz urluq elde etdik.

Xondrillanın parnikge oturtuv teçyvesinden qajrı, doqrudan-doqru topraqqa oturtuv teçyvesi de jaryldı. Topraqqa oturtulqan Xandrilla pek jaxş vurunladı. Əsymlikler jaxş tamır sistemine malik olub, jaxş inkişaf etseler de, lakin jarpaqları ve putaqları parniklerden sığarlıb oturtulqanlardakinden az edi. Bu əsymliklerden ise urluq hilde alınmadı, çunki, avqust sonlarında, tamırları taze olub, jañ filisler berseler de, jarpaqları ve çiçekleri qurumaqqa başladı.

Nikita nevatat vaxcasının vergen məlumatına köre, xondrillanın sytinde 17 % kaucuk vulyna, əsymliknin quru çekisiə çevirgende 1,03—1,8 % ola. Kiyev kaucuk ve kaucuk verici əsymlikler institutunun vergen urluqları hic de bitişmediklerinden, gvajulan oturtuv teçyvesi bir sej vermedi.

Asklepiasın çububından kornuti ve kurassavika üzərinə teçyve jaryldı. Bu əsymlikləri uc usul ilə sacılar: urluqları parnikge sacıv, topraqqa sacıv ve tamırların oturtuv usulları. Parnikge uc müddətdə sacıldı: aprel 25-de, mayıs 6-da ve birde, mayıs 13-de urluqların çıqıvı 79—90 % edi.

Aprel 25-de sacılqan urluqın teçyvesini tasvir etəmişiz. Urluqların bitişiv sığmağa başladıqan mayıs 3-de kəzetildi. Kitlevij suretdə bitişiv sığmağa başladıqların mayıs 5-ge kərmək mümkyn. Əsymlik vilocka stadiyasına jalınız mayıs 15-de jete bildi. Jarpaqların inkişafı, qatar hisab her 5—6 kynde bir cift-cift ola edi. Kornuti asklepiasın urluqları jaxş vurunladılar, lakin 4—6 jarpaq stadiyasına kelgende sararmağa başladıv parnikde daha turduq müddətdə qurudılar. Bir az demir kurogos səpilsədə, bir nətiçə vermedi. O vaxt asklepias, suvarılqan, dım topraq olqan vaxta bir parnikge sığarlıb oturtıldı. Uc küngeçək, künün tam sığaq vaxtında fideləri küneşden saqlamaq icyn, ystlerini xaslı ramka-

larnen ertıldı. Lakin sьqarьv oturtuvnьv ьsymlikler kenede fena kecirdiler. Sьqarьv oturtuv 3-nсi, 6-nсь ve 13-nсi ijunde jaryldь. Ijul 8-de topraqqa alyь oturtqanda ьarait uьqun kelse de (bulutь, jaqmurlь hava) dьrt kун kecgen son, ijul 9-da kene de jaxьь suvarьlsa da qurumaqa vaьladьlar. Lakin bir qac vaqьtlardan son tamьrlarь jany ve taze ьryntyler vermege vaьladьlar. Kьrineki, kьvreli topraq kaucuk veriсi ьsymliklerge kelіşmej. Oktavrniң 15-de ьsymliklerniң jьksekligi 43 sm.-den 65 sm.-ge qadar sьq-dь, tamьrlarьnьң qalylyqь 7 m.-den 12 m.-ge, japraq-larьnьң saььь 30-dan 50-ge qadar sьq-dь.

Oktavrniң ortalarьna jaqьn japraqlar sararmaqa ve ьlmege vaьladьlar, 15 nojavrge ise japraqlarь ve ьzekleri bysvytyn soldьlar. Tamьrь taze ьlyь jany ьryntyler bere edi.

Qol sacuv maьinalarьnen topraqqa sacьlqan urluqlar-dan gьzel netіçeler elde etildi. Parnik fideleri zajьflav quruqan vaqьtda, topraqqa oturtьlqan ьsymlikler tez ьsiv, taze ve saqlam kьriniьge malik ediler.

Tamьrlarnen oturtьlqan kornuti asklepiasь, sьqь su-retde jaьciklerge qaratylyqanь ve jolda соq vaqьt qalqanь icyn tamьrlarь qьzьььv cьrymege vaьlaqanьndan jaramaj burunladьlar (tek 30 prosentь).

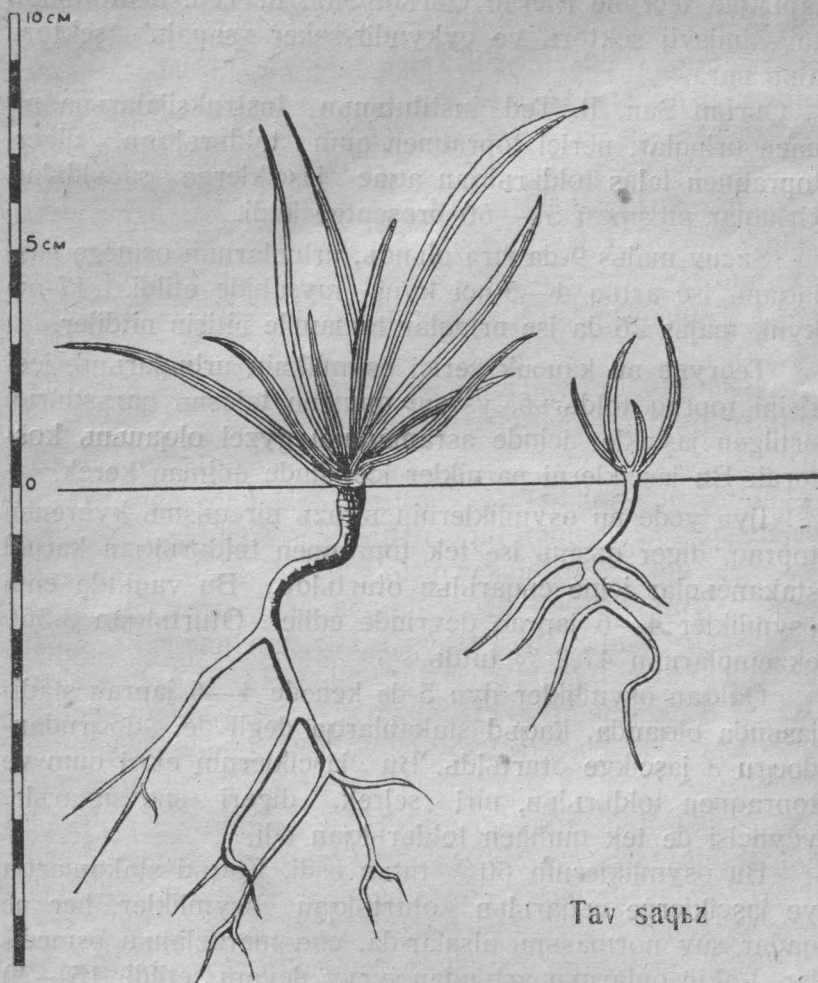
Majь 7-de oturtьlyь, 12—13 kunden son burunlamaqa vaьladьlar. Biraz vaqьtdan urluqlarnen sacьlqan ьsymlik-lerniң bir cift japraqь olqanda, bu ьsymliklerniң yc cift japraqь var edi. Oktavrniң birine ьsymlik quvvetli tamь sistemine malik ьlyь, jьksekligi 65 sm. sьq-dь. Bunlar hepsi, tamьrьnen oturtqanьn, urluq ile sacьlqanьndan oturtqanьndan dahada jaxьь inkiьaf etgenini kьstereler.

Украjьna asklepiasьnda 3,4% kaucuk vilyьna. Qьym asklepiasьnьң ximikij-texnikij xasijetleri belli degil. Kijej kaucuk ve kaucuk veriсi ьsymlikler institutyна keregi qad-ar ekzemplar jiberilsede qarььlyqьnь alyь olamadьq.

Esas istihsaldan vaьqa bir noqtasь daha olsa, oda onьn

urluqlarında olqan rıfıdan gyzel xasıjetli kaqıbd, gyzel pa-
tıuq jarıla. ve hemde selluloza istıhsalındaullanıla.

Sacılmaqa kelıışgen urluqlar 20 prosent qadar jaq ve-

rıv olalar. Topraq sajlamaqanıdan ve işlev istemegenin-
den, bu kaucuk verıci  symlikni, QYGMNY işlenilme-
gen, k j hozajstvasına kelıışmegen daq eteklerinde gyzel
 smesinin, QYGM icyn vujuk ehemijeti vardır.

Jer-saqbzybny vatanь Qazaqystanbny Qara-Tav daq-larbdьr. Jerli xalqlarь onь sajnamaq icyn qullanalar.

Bizim Qbьgьmda bu kaucuk veriçi ɵsymlikler yzerine jarylqan teqьuve islerini Qbьgьm San. II. Ted. institutybny, tav-kimjevij sektorь ve cykyn-dir-şeker sanajь' sektorь albь vара.

Qbьgьm San. II. Ted. institutybny instruksijalarьna vi-naen urluqlar, veriçi topraqnen qum toldьrylqan, digeri topraqnen talaş toldьrylqan aqac jaşciklerge sacьldьlar. Urluqlar bitişmesi 50—60 prosentge jetdi.

Sacuv majьs 9-da içra oьndь, urluqlarbnь ɵsmеge vaş-laqanь ise artьq 4—5-nçi kuni muşahide etildi. 17-nçi kuni, majьs 26-da ise urluqlar tamamile bitişiv bitdiler.

Teqьuve bu kaucuk veriçi ɵsymlikniң urluqlarbnь, ice-risini topraq toldьryv, ystyni qumnen talaşnь qarьşdьryv ɵrtilgen jaşcikler icinde asramaqbnь gyzel olqanьnь kɵs-terdi. Bu jaşciklerni parnikler icerisinde qoimaq kerek.

Ijyn ucde bu ɵsymliklerniң birazь bir qьsmь kuvrenen topraq, diger qьsmь ise tek topraqnen toldьrylqan kaqьd stakanьqlar icine cьqarьlvьv oturtьldь. Bu vaqьtda endi ɵsymlikler 4—6 japraq devrinde ediler. Oturtьlqan 3.560 ekzemplarnьn 47,2 % tutdь.

Qalqan ɵsymlikler ijyn 5-de kenede 4—6 japraq stadi-jasьnda olqanda, kaqьd stakanlarqа degil de, doqrudan-doqru 3 jaşcikge oturtьldь. Bu jaşciklerniң ekisi qum ve topraqnen toldьrylvьv, biri sejrek, digeri cьq suvarьla, ycunçisi de tek qumnen toldьrylqan edi.

Bu ɵsymliklerniң 60 % tutьv ɵsdi. Kaqьd stakanlarqа ve jaşciklerge cьqarьlvьv oturtьlqan ɵsymlikler, her ne qadar suv normasьnь alsalar da, coq marazlanьv ɵsmedi-ler. Lakin onlarnьn artьndan jьryv devam etildi. 15—20 kyn kecgen sonra quruqan ɵsymlikler tyzelmege ve ajnь japraqlar vermege vaşladьlar; bu tamьrbnьn tazeligini ve jaşamaq qaviliyetiniң qalqanьnь kɵstere.

Majьs 12-den ijyn 30-qa qadar fideli stakanьqlar par-nik astьnda qaldьlar. Bu vaqьt zarьfьnda vojlarь 3 sm-

den 10 sm.-ge yetişdi, tamırların qalınlıq 2 mm.-den 4 mm.-ge, jıraqların mьqdar 4-nen 12 arasında edi. İyn 30-da stakanda olqan fideler topraqqa sьqarılв oturtıldılar. Nomaj jьqmurdan son havanın sьsaq olmaıv. dьm olqan kelişikli keldi. 3—4 kьn zarfında kьrynuşleri gьzel olsada, kьneş qьzdьrqa son fideler jıraqların qajv eterek qurumaqa vaşladılar. Lakin 8—10 kьnden ьsymlikler tyzelmege ve jaң jıraq vermege vaşladılar. Avqustın 15-ne ьsymliklerin jьksekligi 6 sm.-ge, tamırların qalınlıq 4 mm.-ge yetişdi, jıraqların saıv ise 4—10 arasında edi. Oktabrın 15-ne ьsymliklerin jьkseklileri 8 sm.-den 11 sm.-ge, tamırların qalınlıq 4—7 mm. jıraqların saıv 11-den 45-ge yetişdi.

Kьzde anlaşılan kьre, oturtulan ьsymliklerin 45 %-ti saq qalqan. Suvuqlar vaşlaqanda jıraqlar qurusa da, tamırlar saq qaldь.

Teçrybelerden jьrylan netiçeler şunlar edi: jer-saqv jaşavın birinci senesi jalıv bir tamır sistemini dejerlik inkışaf etdire; jer ysty qьsmь zajf ьse; bu nevat sьqarv oturtuvnь fena kecirdiginden doqrudan-doqr topraqqa oturtmaq kerek. Bu nevat soq jьllьq (Qara-Tav daqlarında 40 jьllьq ekzemplarlar tarıla) ve qьşlıq olqan ьcyn kьzde sacmaq kerekdir. Bu ьsymliklerini daha gьzel ьgrenmek ve muşahide etmek ьcyn vьyuk boşlıqlarqa sacmaq lazimdir.

Kaucuk birinci ьsymliklerin muvaffaqijetli ьsmesi ьcyn saqıllь ve qımlь topraq kerek; bu ise daq eteklerinde soq olqan ьcyn Qьgm şaraitında vьyuk ehemijeti vardьr.

Jer saqvın ьcinde kaucuk pek soq vьllьv (40 %), asklepias ve xondrilladan 10 kerre zijadedir. Juqarda ajtıldandan bu kaucuk veriçi ьsymliknin vizde muhim bir jer qaratacaq anlaşıla.

1930 senesi Moskvada „Kraşnj Bogatь“ zavhozında jer-saqv kaucugьndan rezina şejleri jьrvь sьqaruv sьnaldь. Texnikij işlevde kaucuk jьkse kьffijetli rezina ver-

di. Ondan jaryloqan galoşlarnyň daňapdygdy import kaucugundan jaryloqan galoşlardan fena degil edi.

Bizim Sojuzda jer-saqlynyň endi sanajy' ehemijeti vardyr. Kesen 1931 senesi bu nevat 14 vın hektar jerge sacyldy. Bu sene Qyrym San. II. Ted. Instituty tarafyndan, kerek vastalar, paralar olmagdyndan, kaucuk ösymlikleri uzerindeki teçruveler toqtatyldy, onlarnyň sacyldyqlary topraq ucastkalary ise Qyrym Zonal-melioratif stansijasyna berildi.

Butyn juqaryda ajtyloqanlarqa qysqa bir nazar tashlajaraq, Qyrym çumhyrijeti sanajy' sacuvlarynyň teçruvesinden fajdalanaraq, bizim rezina sanajy'myzyň inkisafynda aktiv bir suretde iştirak ete bilir ve iştirak etmek kerek degen neticege kelemiz. Ony bu jany işde joly—kaucuk beriçi ösymlikleriniň vyjuk plantatsijalaryny mejdanqa kettirmekdir. Bu nevatlarnyň topraq sajlama julyary, suvuqdan qorqma julyary, onlary Qyrymnyň, köj hozajstvasy kulturalary icyn az kelişikli daqlyq qysymlaryndada sacyly jetişdirmek mümky oldydyndan, bunlary sacmaq icyn jer coqdyr.

Iri plantatsijalar temelini qurmaq icyn kelişikli jerler Kefe, Qarasubazar ve Aqmesçid rajonlarynyň doqrudan-doqru daq etekleri ve daqlyq qysymlarydyr.

Qyrym San. II. Ted. Institutynyň projekti vojnyça bu kulturalar sacyloqan mejdanlyq, ekinçi veş jyllyqda 3000 hektarqa qadar, 3-nçi veş jyllyqda ise 15000 hektarqa qadar varmaq kerek.

Bu mejdanlyqdan 10 vın hektaryny jer-saqlyz, 2500 hektaryny ise asklepias ve xondilla sacuvlary qarlayaçaqdyr.

Bu sacuvlardan her sene alyloqan umumij rezina mahsulatynyň myqdarly, arijentirovka vojnyça ekinçi veş jyllyqnyň soçynda 200 tonnaqa jetişmek kerekdir.

Ціна 20 к.

8205

В. Михеев. КРЫМСКИЕ КАУЧУКОНОСЫ

КРЫМГОСИЗДАТ. СИМФЕРОПОЛЬ, СОВЕТСКАЯ, 5